

 Your complimentary use period has ended. Thank you for using PDF Complete.

[Click Here to upgrade to Unlimited Pages and Expanded Features](#)

Budapesti Corvinus Egyetem

TÖRTÉNELMI ALMA- ÉS KÖRTEFAJTÁK A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN A NÉPI FAJTAISMERET ÉS -HASZNÁLAT TÜKRÉBEN

Doktori értekezés tézisei

SZANI ZSOLT

Budapest

2011

A doktori iskola

megnevezése: Kertészettudományi Doktori Iskola

tudományága: Növénytermesztési és kertészeti tudományok

vezet je: Dr. Tóth Magdolna
egyetemi tanár, DSc
Budapesti Corvinus Egyetem, Kertészettudományi Kar,
Gyümölcssterm Növények Tanszék

Témavezet : Dr. Tóth Magdolna
egyetemi tanár, DSc
Budapesti Corvinus Egyetem, Kertészettudományi Kar,
Gyümölcssterm Növények Tanszék

A jelölt a Budapesti Corvinus Egyetem Doktori Szabályzatában el írt valamennyi feltételnek eleget tett, az értekezés m helyvitájában elhangzott észrevételeket és javaslatokat az értekezés átdolgozásakor figyelembe vette, azért az értekezés védési eljárásra bocsátható.

.....
Az iskolavezet jóváhagyása
Supervisor

.....
A témavezet jóváhagyása

Your complimentary
use period has ended.
Thank you for using
PDF Complete.

[Click Here to upgrade to
Unlimited Pages and Expanded Features](#)

1. BEVEZETÉS

Eldeink a teremtettség tudatában, tiszteletben tartották azket b séggel ellátó környezetet. Ez a felfogás rendkívül alakgazdag gyümölcsfajta szerkezetet és gyümölcstermesztést hozott létre és tartott fenn. Ez a sokszínűség ismét megerősítette tudatukban a létezés csodáját, így a tárgyi és szellemi világ kölcsönösen táplálta egymást. Ma -mindezt spontán evolúciós eredménynek tekintve, a tisztelet hiányában- az emberi önzés és felelőtlenség egyforma veszélyként fenyegeti. A biodiverzitás beszűkítésének veszélye ma már a természet gyümölcsfajtákra is kiterjed.

Az alma- és körtefajták géneróziója része annak a természetpusztításnak, amely már kezelhetetlen méretű társadalmi problémának t nnik. Mindez összefügg a széjlő désről alkotott elképzelésünkkel. A mezőgazdasági termelés és a fogyasztás mai gyakorlata világszerte fenntarthatatlan, környezetileg és társadalmi egészségi értelemben egyaránt. Újragondolásra van szükségünk és a hosszútávon fenntartható módon összhangot kell újra teremteni a kultúrvegetációban is, amelynek kulturális újjászületés az alapja. Szolidaritás és mérsékletesség a természettel és embertársainkkal. Van ugyanis mire támaszkodnunk: a hagyományainkra. Hiszen a néphagyomány funkciója a jó gyakorlat tapasztalatainak halmozása és továbbadása nemzedékről nemzedékre; az önpusztító cselekmények egyidejű kizárásával. Elkerülhetetlen az alapvető paradigmaváltás.

A felelőtlenség és a javak megosztásán túlmenően jogszabályi rendezéssel és intézményes megoldással is szükséges óvni régi gyümölcsfajtáinkat. Ennek tudományos módszertana kidolgozott, a korszerű technológiák ismertek. Ez hosszútávon eredményt hozó befektetés, viszont azonnal mutatja elkötelezettségünket a jövő nemzedékek, a jövő tudománya és a szélesebb nemzetközi közösség felé. Továbbá ez részét képezheti a nevelésnek, amely harmonikus ember-környezet kapcsolatra ad mintát egyéni és közösségi szinten.

Összefoglalva, a történelmi és tájfajták kérdésében csak az emberi és természeti környezetet együtt, átfogóan szemlélve érthetjük meg közös felelőtlenségünket.

hhez új nyelvet kell megtanulni,
köttő iskola ma még nehezen érti

2. AZ ÉRTEKEZÉS CÉLKITŰZÉSE

Célul t ztem ki a Kárpát-medencében ma még fellelhető, rejtett gyümölcsészeti értékek felmérését. Olyan tájak felkutatását, ahol az alma és körte történelmi és tájfajtáinak mai el fordulása gyakoribb, valamint még kutatható a hozzájuk f z d népi tudásanyag. Ennek keretében az alábbi kérdésekre kerestem választ.

- Gyümölcsészeti szempontból reliktum vidéknek tekinthető tájak keresése.
- A gyümölcsészeti hagyományok és a hozzájuk kötődő tárgyi és szellemi kultúra komplex kutatása.
- A pomológiai szakirodalomban eddig le nem írt alma és körte tájfajták felkutatása.
- A népi fajtaismeret vizsgálata.
- A népi fajtahasználat, fajtaváltás valamint az ezt befolyásoló tényezők felmérése.
- A népi fajtaismeret körét alkotó fajtanevekből adatbázis létrehozása.

Munkám során a Doktori Iskola által javasolt szerkezeti felépítést követtem, mert ennek következetessége hasznos támpontnak bizonyult. Megoldandó nehézséget a téma adott szerkezethez illesztése jelentett. Azaz a kísérleten és a nem kísérleten, hanem megfigyelésen alapuló eredmények együttes közlése.

Az értekezés során saját eredményeimet két részre bontva mutatom be. A gyümölcstermesztés szellemi és tárgyi kultúrájára vonatkozó saját gyűjtéseket a szakirodalomban fellelt eddigi kutatási eredményekkel együtt ismertetem az Irodalmi áttekintés részben. Mivel a ma gyűjtött szórvány adatok komplex közlése nagyban hozzájárul ezek értelmezhetőségéhez. A mért és bonitált adatok, valamint az adatbázisba rendezett adatok az Eredmények fejezetben kerülnek ismertetésre.

nagykereskedelem igényeit kiszolgáló gyümölcsipar megteremtése.

Mindezek alapján egy keleti és nyugati kulturális hatásokat egyaránt ötvöző, a táj természeti és társadalmi adottságaihoz folyamatosan alkalmazkodó, kiterjedt gazdálkodás valószínűsíthető a középkori Magyarországon, amely a fajtákban gazdag, termelési kultúrát eredményezett. A termőterületeken található gyümölcsfa állomány vizsgálatára, a tájfajták központilag szervezett, nagyarányú szelekciója a XX. században indult meg. Állami támogatás intézetek kutatói vizsgálták az ország faállományát. Ennek nyomán az értékesebb kiemelt alakok állami elismerésben részesültek és a Nemzeti Fajtajegyzéken szerepelnek. E munka során kiválasztott fajták közül számos ma is termesztésben van. Több hazai kutató-nemesítő életműve kiemelkedő, mai napig nagyhatású. Fajtagyűjtemények találhatóak különböző oktatási intézmények kezelésében. Keszthelyen a körte génbank több mint 250 tételt foglal magába (KOCSSISNÉ 2005). Soroksáron a BCE-KTK Gyümölcsstermi Növények Tanszéke gyűjti és értékeli a Kárpát-medence endemikus almafajtaírait tervezett kísérleti körülmények között (TÓTH 2004).

REDHER (1984) 15 fajtát ír le, ebből 3 változatát és 33 formáját, míg a *Pyrus nivalis* 3 változatát és 12 formáját írta le a Kárpát-medence középső területéről (TERPÓ 1960). Ezzel szemben REDHER (1984) a *Malus nemzetség* 25 fajtát írja le melyek főleg Észak-Amerikában és Ázsiában tartózkodnak. Európából mindössze 1 vad fajta ismert. Megállapítható tehát, hogy a körte nemzetség tagjai gazdagon fordulnak elő a Kárpát-medence természetes vegetációjában, míg a vadalma alakszegény. A körte és alma, mint gyümölcs-flóra elem értékelését biológiai és ökológiai szempontból SURÁNYI (2006) végezte el.

Régészeti leletek tanúskodnak a vadgyümölcsök korai gyűjtéséről és fogyasztásáról a Kárpát-medencében. Írott források a középkortól kezdve beszélik a vadgyümölcsök gyűjtésének, feldolgozásának emlékét (BELÉNYESY 1955).

A magyar gyümölcstermesztés legrégebbi rétegeit a honfoglalás előtti korszakra vonatkozó nyelvészeti és régészeti adatok alapján lehet vizsgálni. Középkori gyümölcstermesztésünkben két fő fejlődési vonal figyelhető meg a mezőgazdaság egyéb ágaihoz hasonlóan. Egyrészt a honfoglaláskor magunkkal hozott mezőgazdasági műveltség, mely a keleti kultúrkörben gyökerezett. Ez a szakismeret a magyar népesség terjeszkedésével a központi alföldi tájak felől, a folyó- és patak völgyeken át haladt a peremvidékek felé, alkalmazkodva a táji adottságokhoz (FRISNYÁK 1996). A jobbágyság a közösségi tulajdonban lévő vizes élőhelyek és erdők használatát tovább folytathatta. ANDRÁSFALVY (1975) szerint a vizes területek jelentős használatát a gyümölcs. Gyümölcsös állományok hasonló formáiról számol be ARTOMONOV (1989) és POPOV (1982) a népvándorlás egykori vonalának mai helyszíneiről és a rokon népek területeiről. Középkori gyümölcstermesztésünkről áttekintő munkát adott ki RAPAICS (1940) és BELÉNYESY (1955).

A másik fejlődési irány az államalapítás, a XIII. századi mongol inváziót követő újjáépítés és a korabeli Európa agrárinnovációinak átvétele nyomán alakult. A szerzetesrendek gazdasági központjai, a kolostorok és a betelepülő német és vallon telepések a nyugat-európai mintákat hozták el a Kárpát-medencébe, hasonlóan később betelepülő más etnikumokhoz. Az eltérő ökológiai adottságú tájak benépesülése valamint az interetnikus kapcsolatok révén a XIV. századra megindult a táji specializáció és munkamegosztás. A XIX. század végéig Magyarországon a modernizálást, nagyüzemi termesztést ösztönözték. Ugyanis új állami célkitűzéseként jelentkezett a XIX. század végén - XX. század első felében, a

apult. Az alma és körte történelmi-
almi peremvidékek. Ezek a helyi
közösségek rizték meg a legtöbbet a hozzájuk kapcsolódó ismeretanyagból is. Els lépésben
a Kárpát-medence területén jelöltem ki és kerestem fel gy jtésre alkalmas területeket
Magyarországon, Romániában és Szlovákiában (**Hiba! A hivatkozási forrás nem
található.**). Az els ként felkeresett települések kiválasztása a gyümölcészeti és néprajzi
szakirodalom alapján történt, majd az adatközl k által javasolt pontokkal b vült. A gy jtési
helyszíneken interjú alapján mértem fel a népi fajtaismeretet és fajtahasználatot, az etnográfia
munkamódszerét követve. Ezzel párhuzamosan a gyümölcscsállomány felmérését helyszíni
szemle keretében végeztem.

Gy jt útjaim során a Kárpát-medence 4 nagytájának 17 tájegységén, ezen belül 43
településen végeztem gy jtést illetve készítettem interjút onnan származó adatközl vel. Ezen
túlmen en, a XX. század helyi vagy kistáji gy jtési eredményei közül, 22 további kutató, 30
publikációja alapján 48 további helyszínr l származó adatot dolgoztam fel adatbázisba.
Továbbá feldolgoztam a Néprajzi Múzeum Etnográfiai Adattárában található
gyümölcscsajtakra vonatkozó gy jtéseket. Igyekeztem a fellelhet , Kárpát-medencére
vonatkozó pomológiai szakforrások anyagát is az adatbázisba foglalni. Más szer k munkái
alapján mintegy 4000 új adattal b vült az adatbázis. Második lépésben részletesebb feltárára
választottam ki a felkeresett gy jtési pontok közül a gyümölcészeti szempontból archaikus
elemeket rz helyszíneket. Munkám során törekedtem a népi fajtaismeretet nem felülbírálni,
hanem dokumentálni. Valamint el készíteni a pomológiai azonosításukat, illetve a
fajtakelezési folyamatot feltárni.

Harmadik lépésként részletes fajtaleírásra választottam ki azokat a fajtákat, amelyek
megfelelnek a fajta nemzetközileg elfogadott minimális kritériumainak (DUS) és a
szakirodalom eddig még nem vagy hiányosan írt le. A szakirodalom számára ismert,
részletesen leírt fajták leírását nem ismételt meg. Mivel a gy jtés adottságai, illetve a
különböz helyszínekb l fakadó eltér körülmények a modern leíró módszerek el feltételeit
nem mindenhol teljesítik, így nem szolgálhatnának érdemi, új információval a már ismert
eredményekkel szemben. Ilyen esetekben a fajták el fordulását és a hozzájuk köt d
ismereteket dokumentáltam.

A dokumentáció során a fajtaleírásokat a nemzetközileg elfogadott irányelv, az UPOV
el írásainak figyelembe vételével végeztem (UPOV TG/1/63). A fajta három feltételén

túlmen en (DUS), a tájfajtákra vonatkozó definíciók, azaz az elterjedtség és közismertség
teljesülését is vizsgáltam. Ezek alapján tehát a DUS feltételekkel meghatározott, a fajtanévvel
megkülönböztetett, legalább két példányban fellelhet , a fajtatulajdonosságok összességét
tudatos emberi tevékenységgel, vegetatív szaporítással fenntartott fenotípust tekintettem
tájfajtának.

A fajtaleírás során az UPOV (International Union for the Protection of New Varieties of
Plants ó Új Növényfajták Oltalmára Létesített Nemzetközi Egyezmény és Szervezet) TG/15/3
számú, körtefajták leírására ajánlott; valamint a TG/14/9 számú, almafajták leírására ajánlott
vizsgálati irányelvét vettem alapul. Továbbá figyelembe vettem a CPVO (European Union
Community Plant Variety Office ó Európai Unió Növényfajta Oltalmi Hivatala) TP/15/1
számú, körtefajták leírására ajánlott; valamint a TP/14/2 számú, almafajták leírására ajánlott
vizsgálati irányelvét. Azonban a terepmunka sajátos körülményei nem tették lehetővé az
UPOV és a CPVO által javasolt módszerek automatikus átvételét.

A Brózik és Terpó nyomán, tájékoztató jelleggel megadtam a mért bélyegek értékeit. Mivel az
azonos kezelés feltétele nem teljesül, csak alapszint statisztikai értékelést végeztem, amely
az átlag, illetve a minimum- és maximumérték közlésére szorítkozik. Ez csak hozzávetőleges
eredményként használható.

Mivel a vizsgált fák jellemzően egyáltalán nem, vagy minimális növényvédelemben
részesültek nehéz képet alkotni további GÉV (VCU) jellemzőikről. Erről a genetikai
vizsgálatok és tervezett kísérletbe való elhelyezésük adhat eredményt.

A szakirodalomban már leírt történelmi fajták esetében a termesztési érték vizsgálatát
végeztem el. A Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal Központ adattárában rírótt
fajtakísérleti adatok digitalizálását, feldolgozását és értékelését 2 különböző almakísérlet
esetében végeztem el. A két vizsgálati helyszín Pölöske illetve Helvécia volt. A pölöskei
almakísérletet 1995-ben telepítették, M26 alanyon, 3,5 méter sor-, és 1,5 méter t
távolságra, 2 ismétléssel, ismétlésenként 2 fával, véletlen blokk elrendezéssel. A kísérlet
értékelését négy term év, az 1999. és 2002. közötti időszak eredményei alapján végeztem. A
helvéciai almakísérletet 1995-ben telepítették, MM106 alanyon, 4,0 méter sor-, és 1,5 méter
távolságra, 2 ismétléssel, ismétlésenként 2 fával, véletlen blokk elrendezéssel. A kísérlet
értékelését három term év, az 1999. és 2003. közötti időszak eredményei alapján végeztem. A
kísérlet értékelése során három term évet, az 1999-es, a 2000-es és 2003-as év eredményeit
tudtam figyelembe venni, a fagykárosította, nem term évek miatt. A megfigyelés és
adatfelvételezés módszere az MgSzH (jogel dje: OMMI) Kertészeti Növények Fajtakísérleti
Osztályon el írt Kódexnek megfelelően történt (Rátkai 1997). Az adatok bevitelét Microsoft
Office Excel 2007 táblázatkezelő program segítségével, értékelését az SPSS for Windows

végeztem. A vizsgálati módszer és a varianciák homogenitására és a vizsgálat időtartama alatti hibákra. Ez a valódi esetek számát az eredeti adatpontok mintegy 50%-ra csökkentette. Ezt figyelembe véve azonban nem tudtam, mivel a parcellák egyes termékei önmagukat befolyásolták. Nem teljesült tehát az azonos parcelláról, de különböző évekből származó adatok esetében a függetlenség feltétele. A következő lépésben választott medián teszt ezzel szemben minden esetben különbséget mutatott ki. Ez a módszer gyenge matematikai erejének tudható be. Emiatt ezt a módszert is elvettem, de a kísérletben megfigyelhető tendenciák létezésére felhívta a figyelmet. Mindezek alapján végül a Mann-Whitney próbát választottam, amely a mediánok közötti valószínű eltérésének irányát és rangsorát veszi figyelembe. Ez a módszer tendenciák meglétéről ad képet, amely megfelel a vizsgálat céljának.

A fajták vizsgálatát három tényezős bontásban végeztem el. A fajták származása alapján a történelmi és modern fajták csoportjára bontottam a kísérletben szereplő almákat. Az érési idő szerint három osztályba soroltam a fajtákat: korai (nyár), közepes (szeptember) és késői (tél) érésűekre. A terméshely típusa alapján két csoportba soroltam az adatokat, a dombvidéki Pölöske és az alföldi Helvécia ökológiai körülményei között nyújtott teljesítményekre.

5. EREDMÉNYEK

5.1. A NÉPI FAJTANÉVHASZNÁLAT ÉS NÉVADÁS

A fajták megnevezése általában a fajta valamely jellegzetes tulajdonságra utal, amely a megkülönböztetés, felismerés egyik fő jegeje is. Az általam összegyűjtött esetekben a névadás alapja lehetett:

- a hivatalos fajtanév közvetlen átvétele,
- az idegennyelvű fajtanév magyar fordítása,
- a hivatalos fajtanév ejtéskönnyítéssel történő torzítása,
- a hivatalos fajtanév értelmezéssel történő torzítása,
- a gyümölcs érési ideje vagy a fogyasztásra való alkalmasság ideje,
- a héj alapszíne vagy fedőszíne,
- gyümölcshéjat borító parásodás,
- a gyümölcs alakja,
- a gyümölcs nagysága
- a fajta (vélt) származási helye vagy behozatali forrása,
- korábbi ismert, hasonló fajta neve, például 'Borsalmák'
- a hússzállomány minősége,
- a gyümölcs illata,
- egyéb jellegzetes morfológiai bélyeg,
- a fajtát honosító személye.

A fajtanevek eredetmagyarázata során óvatosan kell eljárni. A nevet alkotó szavak jelentéstartalma önmagában nem alkalmas messzemenő következtetések levonására. A fajtanevek gyűjtése során a gyűjtő-adatközlő viszony alapvetően befolyásolja, hogy milyen adatokhoz lehet jutni. Több esetben megfigyeltem, hogy az adatközlő alkalmazkodik a gyűjtő által elvárásaihoz. Ellenben a népi fajtanév használat automatikus felülbírálatát névelő következtetéshez vezethet a fajta eredetének kutatásakor is.

5.2. A NÉPI FAJTA-RENDSZERTAN EGY PÉLDÁJA

A népi fajtarendszerzés kapcsán figyeltem meg a gyűjtésem során Udvarhelyszéken, valamint a Nyikó- és Gagy-mentén, hogy a népi fajtaismeret a körtéket több fajtacsoportba sorolja.

Következésképpen különbséget tesznek a

- a vadkörték,

s vackorok közötti átmeneti alakot
tek közvetlenül ilyen névvel. A
jellemestartományban értesítés megadásán nem a természetes elhelyezkedésére, megszokott
él helyére vonatkozik, hanem a gyümölcs fogyasztási értékére. A Nyikó- és Gyagy-mentén
folytatott gyjtéseim során a švackoró utótagot hordozó fajtanevekre a következ példákát
találtam: 'Aszáló vackor', 'Bakb z vackor', 'Balázs vackor', 'Füge vackor', 'Hulló vackor',
'Kásás vackor', 'Korai mézvackor', 'Méz vackor', 'Moldvai vackor', 'Nagyjózsi vackor', 'Nyári
füge', 'Palacféreg vackor' és 'Sárga vackor'.

A népi tudásanyag szerint a švackoró-típusba sorolt øPyrusø alakok önállóak, mint fajta és ezt
az alábbi tények is alátámasztják:

- a fajtákat megkülönböztetik fajtanévvel,
- tudatosan szaporítják ket,
- egy fajtának több példánya ismert,
- vegetatív szaporítási módszerek segítségével fenntartják a tulajdonságaik összességét,
- a települések belterületén található kertekben, a šbennvalókø-ban más nemes fajtákkal
együtt termesztik.

A gyümölcsökre vonatkozó szóhasználat szintén archaikus. A táj nyelvjárása meg rizte a
škörteø szó régies, rövidülés el tti škörtöveø alakját, valamint a škörtefaø szavunkat is inkább
škörtvélyfaø formájában használják a mai napig. Ez a szóhasználat a XVIII. században volt
általános, mint azt a korabeli kertészeti szakirodalom nyelvezete is igazolja. A fajták
jellemzésére napjainkig használt szókincs részben a köznyelvb l már kikopott, szintén régies
szóalakokat tartalmaz, melyekkel többek között Lippay XVII. századi m vében (1667) is
találkozhatunk.

Gyjtéseim és kutatásaim eredményei nyomán arra a következtetésre jutottam, hogy
Udvarhelyszék gyümölcsészeti szempontból egyedülálló reliktumterületnek tekinthet .
Jelent sége többek között abból adódik, hogy körtefajtaiban és a gyümölcsökre vonatkozó
szókincsében egyaránt a középkori magyar gyümölcsészeti kultúra elemeit rizte meg a
Kárpát-medencén belül.

5.3. FAJTALEÍRÁSOK

Gyűjt utjaim alapján az alábbi, a szakirodalomban eddig le nem írt illetve részlegesen leírt
körte tájfajták fajtaleírását közlöm. A fajtatulajdonságok számkulcsos táblázatát az UPOV
TG/15/3 Technikai Irányelve szerint, egyéb forrásokkal kiegészítve a mellékletben adtam
meg, az összehasonlítás megkönnyítésére.

Fügevackor

Származás, elterjedés, források: A Gyagy-mentén Medeséren és Firtosváraán ismert fajta
gyjtéseim alapján. N.TÓTH (2006) a øFüge körteø nevet említi Szávai Mártont idézve
Énlakárról, fajtaleírás nélkül. A fajtát azonosnak találtam KRAFT 1792-es Osztrák-Magyar
pomológiaiában a 95. számú metszeten ábrázolt fajtával. A gyümölcs rövid leírása és
szemléltetése egyaránt meger síti ezt, bár részletesebb leírás itt nem található. A
øFeigenbirneø fajtanév tükörfordítása Fügekörte. **Termesztési érték:** A helyi megítélés szerint
apró gyümölcsméretét ellensúlyozza vonzó megjelenése. A sárga alapszín a napsütötte
oldalon piros fed szín borítja. Hátrányaként tartják számon a gyümölcs két oldalának
egyenetlen érését. El nyei közé sorolják továbbá f szeres zamátát és érésdejét, amely
közvetlenül a búzaaratást követi a táj éghajlati adottságai között.

Mézvackor

Származás, elterjedés, források: Az elnevezése az írott forrásban korán említésre kerül.
øMézes körteø alakban 1427-ből ismert els lejegyzése. Els ismert erdélyi említése 1595-b l
maradt fenn (SZABÓ T. 1995). LIPPAY øMézes körtvélyø név alatt sorolja fel. Kés bb
Kárpát-medence szerte el fordul a fajtanév. Európa más részein is közkelet elnevezés.
Német nyelvterületen többféle øHonigbirneø ismert, mint 'Große Sommer Honigbirne ',
'Liegels Honigbirne ', 'Mittlere Honigbirne ' vagy 'Runde Gelbe Honigbirne '. A velünk együtt
él nemzetiségek is használják az elnevezést. TERPÓ (1958) a øHainigbirneø tájnyelvi alakot
Fels szölnök jegyezt le, K szeg környékén a øMézes körtøt. Farkaslakán határozottan
megkülönböztetik a øMézvackorøt a øMézkörteøt l. N.TÓTH (2006) ez utóbbi fajtanevet
említi az udvarhelyszéki Énlakárról adatközl felsorolása alapján. Gyjtéseim alapján ez a
település tágabb környezetében, a Nyikó- és Gyagy-mentén közismert és a
'Sommerhonigbirneø-vel találtam azonosnak. A øMézvackorø a TERPÓ (1958) által közölt
K szeg környéki fajtával mutat hasonlóságot, azonban rövid utalása nem ad lehet séget
további egybevetésre. A szakirodalomban leírt fajták közül a øGraue Honigbirneø gyümölcse
hasonló, azonban annak héja kisebb mértékben parásodott. **Termesztési érték:** A fajta értékes

Moldvai vackor

Származás, elterjedés, források: A fajtanév első ismert írásos emléke 1786-ból, Erdélyben maradt ránk, amely Őgy Nagy Moldvai Term Körtvélylly fátó említ (SZABÓ T. 1995). Ellenben Szávai Márton énlaki tanító kutatásai alapján ennek a fajtának az oltóágát Bíró Mihály 1811 óben hozta Moldvából, ahol gyümölcsöt árult (N.TÓTH 2006). Ez az adat is meger síti, hogy a moldvai csángók és a Székelyföld között a középkortól egészen az 1960-as évekig fennállt aktív cserekereskedelmi kapcsolat, fajtacserével is járt. Ennek során a melegebb és hidegebb éghajlatú táj lakói egymással cserélték terményeiket illetve azok szaporítóanyagát. N.TÓTH (2006) hasonlóan tartja a Boiere tíű moldvai tájfajtát. A BORDEIANU (1964) által leírt fajtától határozottan különbözik a mély és er sen bordázott csészemélyedésével, valamint egyenes gyümölcsoldalával. Az itt leírt fajta gyümölcse a Champagner-Bratbirneű terméséhez nagymértékben hasonlít. Attól hosszabb kocsányával és a csészemélyedés peremének er sen bordázottságával tér el. Fenotípusa alapján nagy valószínű sggel ebb l a fajtából keletkezett. **Termesztési érték:** ŐNemesebb vackorű-nak mondják nagyobb gyümölcsmérete és jobb tárolhatósága alapján.

Nagyjózsi vackor

Származás, elterjedés, források: Hasonló nev fajtát nem találtam a szakirodalomban. Egyedül Farkaslakán ismeretes fajtanév. Ott közismert, több példánya fellelhet . Eredetér l nem kaptam felvilágosítást. A hasonló esetekben tapasztaltak alapján, a megnevezés valószínű leg a fajta egykori meghonosítójának vagy elterjeszt jének nevé z. **Termesztési érték:** A fajta el nyűs tulajdonságának tartják nagy term képességét és kiváló zamatát. Szeptemberben szedhet és decemberig tárolható. Friss fogyasztásra és pálinka alapanyagának egyaránt használják. Méretét legfeljebb közepesnek, az érett gyümölcs héjának alapszínét világosnak, de elfogadhatónak ítélik. Fáját a legnagyobbra növ k közé sorolják.

Nyakaskörte

Származás, elterjedés, források: BORDEIANU (1964a) pomológájában VERESS 1955-ös bikfalvi gy jtése nyomán szerepel a gyümölcs ismertetése. Veress közlése szerint Kelet-Erdélyben, az egykori Maros Magyar Autonóm Terület, Udvarhelyi járásában elterjedt fajta.

Els auktorként ŐKicsi nyakas nyári körteűfajtanév alatt ismerteti, amely a román fordításban ŐGitluteű megnevezés alatt jelent meg.N.TÓTH (2006) szerint hasonlít a Kolozsvár környéki Kicsi fajtához. Mi szintén a fent említett területen találtuk meg, a népi fajtaismeret ŐNyakas körteűként ismeri. **Termesztési érték:** Gyümölcsmín sége alapján választékb vít fajtának is ajánlható.

Nyári Füge

Származás, elterjedés, források: A füge az európai körtenemesítésben kedvelt névadó volt. Alapját a füge terméséhez hasonló gyümölcshalak szolgáltatta. BEREZKI 4 fügekörtét ismertet, az ŐAlengoni fügeű a ŐHorváth füge körtéjeű a ŐNagy fügekörteű valamint a ŐHollandi fügekörteű fajtákat. Ezeket l határozottan különbözik az általam Firtosváralján gy jtött fajta. Gyümölcse nagymértékben hasonlít az itt szintén ismert ŐFügevackorű-hoz, melyt l legf képpen korai érésidejével tér el. **Termesztési érték:** F értékének korai érésidejét tartják. Gyümölcse kisméret , magas cukortartalmú, a napsütötte oldalon 50%-ban piros fed színnel borított.

Palackfűg vackor

Származás, elterjedés, források: Nyikómentén el fordulú fajta. A névadás nyelvemléket és tájnyelvi szóhasználatot riz. A palackfűreg a poloska régies megnevezése, amely már az 1577-ben Erdélyben született els magyar nyelv , tudományos igény orvosi könyvben,- a szakirodalomban ŐXVI. Századi Magyar orvosi Könyvű-ként ismert m ben- szerepel (KESZLER 2005). A palackfűreg f (Xyris spatula foetida) is közhasználatú gyógynövény volt (CSAPÓ 1775). A névadás alapját képez képzettársítást azonban nem a fent említett él lényekkel való morfológiai hasonlóságban keresend . A tájnyelvi szóhasználatban, a fent említett él sköd által okozott kártétel az analógia alapja a min ségromlást okozó apró, s r anyaghibára. Így a közeli településen él korondi fazekasok a mészk szemcsékkel szennyezett agyagból készült, törekeny edényeket hívják palackfűreg edénynek. Véleményünk szerint jelen körteűfajta esetében a megnevezés feltehet en a gyümölcshűsban el fordulú k sejtekre utal továbbá a kisméret gyümölcscsel való s r termésberakódásra. A ŐBakb zvackorű-hoz közel álló tájfajta. Némely adatközl azonosnak tartja a két fajtát hasonló gyümölcshűk miatt. Azonban a ŐPalackfűreg kés bbi érés Ős és több más morfológiai jellemz kben is eltérnek egymástól. **Termesztési érték:** Nagyon jónak ítélik term képességét. Gyümölcsmérete kicsi. Azonban zamatos, magas cukortartalmú gyümölcshűs érésideje miatt értékelik, mely a nyárvégi mez gazdasági munkacsűcsokkal esik egybe.

tt forrásban egyik legkorábban
rø alakban 1258-ból ismert els
i sárga körteø név alatt ismerteti a
nemzet øbeibe Frunomøtajrajtat (Ber.1705). Hasonló fajta, azonban a gyümölcs és a kocsány
néhány bélyegében határozottan különbözik. BORDEIANU (1964a) pomológiájában
Silvestru 2 fajtát ír le hasonló név alatt, amelyek azonban nem egyeznek meg az általam
leírttal. A øNyári sárga körteø vagy øSárga körteø (románul: øGalbene de var ø) Erdély és
Moldva szerte elterjedt, míg a øSárga muskotályø vagy øSárga körteø kalotaszegi
Györgyfalva fajtája. Ez utóbbi román fordításaø T mtioase galbeneø N.TÓTH (2006) a
fajtanévet említi az udvarhelyszéki Énlakáról adatközl felsorolása alapján. **Termesztési
érték:** A fajta jellegzetességének tartják egyedi zamatát. El nyösen ítélik meg nagy
term kéességét, míg hátrányosan, hogy csak átmenetileg tárolható gyümölcse.

Sárgavackor

Származás, elterjedés, források: Általános és irodalmi források tekintetében a -Sárga körteø
fajtához közelálló tájfajta.

Szürkevackor

Származás, elterjedés, források: A fajtát azonosnak találtam a øGute Graueønev körtével.
Ismeretlen eredet , de már a XVII. századtól írott forrásokban el forduló történelmi fajta,
mely számtalan tárnév alatt el fordul (Petzold 1982). A szakirodalom megosztott,
Franciaországot vagy Hollandiát valószínű sítí származási országként. Magyarországi
el fordulását el ször Kraft (1792) írja le az Osztrák-Magyar pomológiában. Két fajtanévet is
közöl: øó szürkeø vagy øNyári ámbra körteø Berecki az el bbi név alatt közli a rövid
fajtaleírást a Gyümölcészeti vázlatok utolsó kötetében (BERECZKI 1887a). **Termesztési
érték:** Kis gyümölcsmérete ellenére nagyra értékelik jó ellenálló képességét és rendkívül
nagy term kéességét. Gyümölcsének megjelenése egyedi, a felületét szinte 100%-ban borítja
pararéteg. Neve is erre utal több nyelven, mint øGraue Herbstbutterbirneø (Szürke szikörte)
vagy øBeurré Grisø (Szürke kedvelt). Gyümölcse nem tárolható, de magas cukortartalma miatt
kedvelt.

Tüskéskörte

Származás, elterjedés, források: A pomológiai szakirodalomban nem találtam hasonló
fajtát. GÖNCZI (1914) Göcsej és Hetés vidékének elterjedt fajtájaként ismerteti.

SZENTMIHÁLYI (1950) 17 Zala-megyei település gyümölcsstermesztését vizsgálva, 9
köztség l írja le el fordulását. Az rség és a Zalai-dombság vidékén a mai napig fellelhet
fajta, számtalan különböz alakkal. A változatokat jelz kkel különböztetik meg. Ilyen például
a øKorai-ø øKés i-ø (Szani), øTéli-ø (Szentmihályi), valamint øÓriás Tüskés körteø (Kovács
szóbeli közlése). **Termesztési érték:** SZENTMIHÁLYI (1950) adatközl i régi fajtaként
tartják számon. Visszaemlékezésük alapján egykor a legelterjedtebb fajta volt. Néhol még
gy jt munkája idején is annak tartják. A legnagyobb term kéesség fajtának ítélik. Nagyon
korai érés gyümölcset aszalásra és pálinkaf zésre egyaránt használják.

Kétszerterm körte

Származás, elterjedés, források:

TAKÁTS (1979) levéltári kutatási során Batthyányné Bánffy Kata irataiban talált nyomára
annak, hogy a magyar nagyasszony 1556-ban Miksa cseh királynak olyan körtefáról küldött
oltóágat, mely háromszor terem egy évben. Ez a fa -írja -most, október havában, immár
negyedszer hoz virágot.ø KRAFT (1792) Osztrák-Magyar pomológiában øDer jährlich
zweimal Früchte tragende Birnbaumø név alatt ismerteti. OBERDICK (1860) a fajta német
származását feltételezi, mivel a pomológiai irodalom el tt eredete ismeretlen és a francia
pomológusok német területl való átvételre utalnak. Gy jtéseim során Medeséren
megtaláltam a fajta él példányát, amelynek megnevezése ma is a fenti név pontos
megfelel je: øKétszerterm körteø Az adatközl k szerint ezen a h vösebb éghajlatú vidéken,
kedvez évjáratban évente akár háromszor is virágzik, melyl azonban csak az els kett tud
beérni. Ennek a fajtának a felbukkanása ismertett forrásokban meger sítí a Rapaics által
leírt folyamatot. E szerint számos gyümölcsfajta a középkor során került nyugatra a Kárpát-
medencéb l. Majd évszázadok múltán a könyvnyomtatás és a pomológiai irodalom
kibontakozásával már, mint nyugat-európai fajta került leírásra vagy érkezett vissza.
Termesztési érték: Évi többszöri virágzása miatt különlegességként tartják számon.
Tapasztalataik szerint a második virágzás akkor következik be, amikor az els b l származó
termések a 30-40 mm-es nagyságot elérik. Jó íz , mérsékelt leveles, vékonyhéjú fajtának
tartják. A másodvirágzásból származó termések min ségét gyengébbnek ítélik.

Szentiványi zöld alma

Származás, elterjedés, források: A øSzentiványi almaø korabeli elterjedtségére utal
megjelenése a következ forrásokban. LIPPAY 1667-ben megjelent m vében a Csallóköz
jelent s fajtái között ismerteti. RAPAICS (1940) az øEleveér almaø-val tartja azonosnak, az
igen korai érésre utaló elnevezések alapján. SZENTMIHÁLYI 1951-es gy jtésének tanúsága

K MAI EL FORDULÁSA

vet jegyeztem fel. Ebb l 235 alma
örte fajtanév 427 különböz népi

A következ 30 almafajtát találtam a leggyakoribbnak, amelyek egyúttal több tájegységen is el fordultak. A felsorolást a legnagyobb el fordulási számú fajtától kezdve csökken sorrendben halad 'Téli arany parmen', 'Jonathan', 'Batul', 'Nemes sóvári', 'Török Bálint', 'B ralma', 'Pogácsa alma', 'Pónyik', 'Boríz ', 'Húsvéti rozmaring', 'Fontos alma', 'Cigány', 'London pepin', 'Tányér alma', 'Citrom alma', 'Vaj alma', 'Csörg alma', 'Leánysecs alma', 'Téli piros pogácsa', 'Szentiváni alma', 'Eper alma', 'Masánszky', 'Selyem alma', 'Édes alma', 'Budai domokos', 'Arany renet', 'Nyári piros', 'Sárga szépvirágú', 'Rétes alma', 'Tök alma',. 1. táblázat: Gyakori alma fajtanevek el fordulása a gy jtésekben.

A következ 27 körtefajtát találtam a leggyakoribbnak, amelyek közül a legtöbb több tájegységen is el fordult. A felsorolást a legnagyobb el fordulási számú fajtától kezdve csökken sorrendben halad 'Muskotály körte', 'Kongresszus emléke', 'Pap körte', 'Nyári Kálmán', 'Sárga körte', 'Téli körte', 'Vöröskörte', 'Méz körte', 'Nagyjózsi körte', 'Vilmos', 'Eper körte', 'Erdei vajkörte', 'Sós körte', 'Árpával ér ', 'Császár körte', 'Fontos körte', 'B r körte', 'Bakb z vackor', 'Zabbalér ', 'Nyakas körte', 'Nagyasszony körte', 'Szó körte', 'Pergament körte', 'Tüskés', 'Búzaválér körte', 'Vérbel ',

A Kárpát-medence körtefajtái közül a øVérbel ø és a øBúzaválér körteø Kárpát-medence szerte rendkívül széleskörben elterjedt, alak és név gazdag fajtaköröket takar a két megnevezésMindezt adatbázisba foglaltam. Más gy tésekb l és Néprajzi Múzeum Etnográfiai Adattárából további 438 almafajtákra, valamint 289 körtefajtákra vonatkozó adattal b vült. Pomológiai szakforások kigy jtésével ez még mintegy 5543 adatponttal, összesen 6644 rekordra b vült a fajtanév adatbázis, melyet Excel formátumban, CD mellékleten adtam meg.

5.6. ALMA-FAJTAKÍSÉRLETI EREDMÉNYEK ó PÖLÖSKE

A kísérleti adatok tükrében arra kerestem választ, hogy a történelmi fajták körén belül a f bb tulajdonságok milyen skálán fejez dtek ki, a mai fajtaválasztékhoz viszonyítva. Valamint, hogy a történelmi és modern fajták szortimentje között igazolható-e számszer en különbség.

A fajták származása szerint a Mann-Whitney próba eredménye a 2. táblázatban látható. A korona és a törzs méretbeli jellemz i esetében nem találtunk szignifikáns különbséget a történelmi és a modern fajták szortimentje között. Ez egybevág azzal a ténnyel, hogy a korszer termesztés f leg a növekedést mérsékl alanyokkal oldja meg a méret korlátozását.

Ugyanakkor megfigyelhet , hogy az új fajták szórása az alacsonyabb értékek irányába megn tt, ami a kisebb növekedési erély fajták megjelenésére utal. A fenológiai jellemz k tekintetében a történelmi fajták sokszín bbsége és a modern fajták egyöntet bbé válása figyelhet meg. Bár szignifikáns különbség nem állapítható meg a két korszak fajtái között, de a virágzás jellemz i, mint - a virágzás kezdete, a f virágzás ideje, a virágzás vége, a virágzás erélye és a virágzástól érésig eltelt napok száma-sokkal homogénebbé vált. Ez a koncentráció tükrözi a spontán, helyi fajtakeletkezést felváltó, tudatos, világviszonylatban integrálódó nemesít i és termel i tevékenységet. Ebb l az irányzathból a nagyon korai érés , újonnan nemesített fajták szinte kiugró értéként t nnek fel, mint a øVista Bellaø esetében a helvéciai term helyen. A termésmennyiséggel kapcsolatos adatok világos változást mutatnak. Szignifikáns különbséget mutat a gyümölcs r ség mutatója, a termésmennyiség továbbá valamennyi fajlagos termésmutató. A történelmi fajtákat felváltó új fajták egyértelm en nagyobb term képességgel rendelkeznek üzemszer körülmények között. A történelmi fajták közül a øParker pepinø a pölöskei term helyen mutatott kiemelked termésátlagot. Ez is magyarázza a øB ralmaø csapadékosabb, enyhébb klímájú tájegységeken elért korábbi nagy népszerű ségét. A gyümölcstömeget tekintve az átlagérték nem tér el szignifikánsan a két korszak fajtaköre között. Hasonló gyümölcsméretet tekintettek optimálisnak. Ugyanakkor a történelmi fajták mérete sokkal szélesebb skálán mozog, igen kicsi és igen nagy tömeg fajták egyaránt el fordulnak. Ez mutatja a globalizálódó almafogyasztás irányzatának érvényesülését. A helyi piacokra épül táji almatermesztéssel szemben a koncentrálódó termelés és piac sokkal egységesebb méret fajtakörre épít, az egyedi gyümölcsméret nem jelent el nyt ma. A kísérlet során a øNyári fontosø érte el a legnagyobb, a øParker pepinø a legkisebb átlagos gyümölcstömeget.

A term hely hatását vizsgálva egyértelm en érvényesült a Zalai-dombság alma számára kedvez bb éghajlati adottsága. Ez is meger síti a term tájak kialakulásának klimatikus hátterét. A növekedés jellemz it alapvet en meghatározták a term helyi adottságok. A törzs és korona mindegyik mérete szignifikánsan magasabb értéket mutatott itt, mint az alföldi term tájon. Ezt a Helvécián használt er sebb növekedési erély alany sem tudta ellensúlyozni. Hasonló er s hatással volt a term hely a virágzás id re. Az alföldi term helyen egyértelm en kés bb kezd dött a virágzás és a f virágzás, valamint rövidebb volt a virágzás id tartama és kisebb az intenzitása. Ugyanakkor a virágzástól érésig eltelt napok száma stabil bélyegnek bizonyult, nem tapasztaltam különbséget a két kísérleti hely között. A termésre vonatkozó adatok közül a gyümölcstömeg és a termésmennyiség Pölösken volt kedvez bb. A fajlagos termésmutatókban nem tükröz dik következetesen ez a táji el ny. Bár a száraz alföldi term helyen alacsonyabb volt a termésátlag, de ez az itt kisebb növekedés fák miatt már a

em különbözik a Dunántúlon mért

n. Mann-Whitney próba. Pölöske 1999-

	Mann-Whitney próba alapján				
	Korszak	Term hely	Éréscsoport 1-2	Éréscsoport 1-3	Éréscsoport 2-3
Korona alapterület (m ²)	-	+	-	-	-
Korona köbtartalom (m ³)	-	+	-	-	-
Törzs-keresztmetszet (dm ²)	-	+	-	-	-
Virágzás kezdete (jan.1-t 1 eltelt napok száma)	-	+	-	+	-
F virágzás (jan.1-t 1 eltelt napok száma)	-	+	-	+	-
Virágzás hossza (jan.1-t 1 eltelt napok száma)	-	+	-	-	-
Érés ideje (jan.1-t 1 eltelt napok száma)	-	-	+	+	+
Virágzástól érésig eltelt napok száma (napok száma)	-	-	+	+	+
Virágzás erélye (1-5 pont)	-	+	-	-	-
Gyümölcstermés s r sége (1-5 pont)	+	+	-	-	-
Szedés el tti hullás (1-5 pont)	-	+	-	-	-
Gyümölcs tömege (dkg/db)	-	+	-	+	-
Termés mennyiség (kg/fa)	+	+	-	-	-
Fajlagos Termés I. (kg/m ²)	+	+	-	+	-
Fajlagos Termés II. (kg/m ³)	+	-	-	+	-
Fajlagos Termés III. (kg/dm ²)	+	-	-	+	-
Jelmagyarázat: ++α szignifikáns különbség ÷÷÷ nincs szignifikáns különbség					

Az éréscsoportok hatása fenológiai jellemz kben fejez dött ki f leg. A három éréscsoport, a korai, a középidéj és a történelmi fajták a virágzástól érésig eltelt napok számában világosan különböztek. Ezen túlmen en a korai fajták gyümölcstömege kisebbnek bizonyult, mint a másik két éréscsoportba tartozó fajtáké. Ilyen különbség nem volt kimutatható a középidéj és a kés i fajták között. Továbbá a korai fajták virágzás kezdete és vége megel zte a kés i fajtacsoportét. A középidéj fajták esetében is megfigyelhet volt ez a tendencia, de csak a virágzás vége tekintetében volt számszer en is igazolható.

A fajták vegetatív jellemzését a korona-alapterület, a korona-köbtartalom és a törzskeresztmetszet értékei alapján végeztem (**Hiba! A hivatkozási forrás nem található.**). Fenológiai adatokat a **Hiba! A hivatkozási forrás nem található.**ban tüntettem fel. A termésre vonatkozó végeredmények a **Hiba! A hivatkozási forrás nem található.**ban foglaltam össze. A fajták fajlagos term képességét a korona-alapterület egységre jutó termésmennyiség, a korona-köbtartalom egységre jutó termésmennyiség és a törzskeresztmetszet egységre jutó termésmennyiség értékei alapján vizsgáltam (**Hiba! A hivatkozási forrás nem található.**).

A term helyi adottságok alapvet en meghatározták a növekedést. Ezt sem az er sebb növekedési erély alany, sem a nemes fajta nagyobb növekedési erélye nem tudta ellensúlyozni. A különböz éréscsoportokat tekintve a történelmi és modern fajták egyaránt a gyengébb alanyon álló dombvidéki term helyen mutattak er sebb növekedést.

Mindhárom vegetatív tulajdonságot tekintve az alföldi term tájon a modern fajták, míg a dombvidéken túlnyomóan a történelmi fajták bizonyultak er sebb növekedés nek. Az éréscsoport szerinti bontásban a korai érés ek mutatták a leger sebb növekedést, míg a közepes és kés i fajták között nem volt megfigyelhet lényeges különbség (**Hiba! A hivatkozási forrás nem található.**).

A term hely szerinti bontást tekintve a történelmi és a modern fajták kisszámú kivételt l eltekintve ellentétes irányú különbségeket mutattak az egyes éréscsoportokon belül. A történelmi fajták a kedvez tlebb adottságú alföldi term helyen, míg a modern fajták a dombvidéki term helyen mutattak kedvez bb fajlagos termésutatókat. Ez a tendencia a kés i éréscsoporton belül nem érvényesült.

A virágzás erélyét tekintve szintén a dombvidéki, pölöskei term hely bizonyult kedvez bbnek. Mind a történelmi, mind a modern fajták er teljesebben virágoztak itt, mint az alföldi körülmények között. A gyümölcstermés s r ségét tekintve is a dombvidéki term táj bizonyult kedvez bbnek.

A termésmennyiséget tekintve (**Hiba! A hivatkozási forrás nem található.**) a történelmi fajták mindhárom terméscsoportban elmaradtak a modern fajták mögött, egy eset kivételével. Helvécián a közepes éréscsoportban a történelmi fajták adtak magasabb termésmennyiséget. Ugyanebben az éréscsoportban Pölösken viszont a modern fajták nyújtottak lényegesen nagyobb különbséggel jobb terméseredményt.

A gyümölcstömeget tekintve (**Hiba! A hivatkozási forrás nem található.**) ellentétes irányú tendencia figyelhet meg a két fajtakör között. A történelmi fajták gyümölcstömege a korai és közepes éréscsoportban bizonyult nagyobbak. A kés i éréscsoportban ellenben elmaradtak a modern fajták átlagos gyümölcstömege mögött. A két term helyet tekintve a fajták Pölösken

Your complimentary
use period has ended.
Thank you for using
PDF Complete.

[Click Here to upgrade to
Unlimited Pages and Expanded Features](#)

nyári valamint a kicsi gyümölcsméret téli tájfajták fokozatos kiszorulását jelentette.

két term helyen, valamint a korai és a késői érési erélyt mutattak. Ez a különbség a tájfajták irányú. A tendenciákat vizsgálva megapíruiato, hogy a korona alapterületén, a korona köbtartalmában és a törzskeresztmetszetben mért különbségek a kés bbi éréscsoportokban egyre kisebbé váltak, s t a kedvez tlenebb term helyen a legkés bbi érés fajták esetében az eltérések iránya meg is fordult. A történelmi és modern fajták közötti különbségek Pölöskén nagyobb mértékben kifejez dtek, mint Helvécián.

A gyümölcstömeg alakulása hasonló tendenciát mutat az egyes éréscsoportok között. A gyümölcstömegben mért különbségek a kés bbi éréscsoportokban egyre kisebbé váltak, s t a kés i érés fajták körében ez a viszony megfordult. A két term hely közötti különbség a történelmi fajták esetében a korai éréscsoportban, a modern fajták esetében a kései éréscsoportban volt a legnagyobb. A termésmennyiség alakulásánál megfigyelhet , hogy a kedvez bb adottságú dombvidéki term tájon lényegesen magasabb termésátlag alakult ki. A történelmi fajták esetében a kedvez tlenebb term helyi adottság kisebb eltéréseket okozott a termés mennyiségében.

A korona alapterületére, a korona köbtartalmára és a törzskeresztmetszetre vetített fajlagos termésmutatók esetében megfigyelhet trend a két fajtakör esetében eltért a term hely függvényében. A modern fajták általában a két kísérleti hely közül a kedvez bbb adottságú term helyen értek el magasabb fajlagos termésmutatókat. A történelmi fajták a kedvez tlenebb körülmények között értek el jobb fajlagos termésmutatókat, a kés i éréscsoport kivételével.

Mindezek a kísérleti eredmények rávilágítanak, hogy a különböz genetikai adottságú fajták milyen viszonyban álltak a Kárpát-medence gyümölcstermesztésének alakulásával. A gyümölcstermesztés korai szakaszában, extenzív körülmények között a kisebb term képesség , de nagy alkalmazkodóképesség fajták voltak hatékonyabban termeszthet k. A nagytáji munkamegosztás létrejötté során a történelmi term tájak kialakulása párhuzamosan haladhatott a tájfajták keletkezésével. Ugyanebben az id szakban már megfigyelhet az ökológiai tényez k mellett az ökonómiai feltételek mind er sebb befolyása. Ez a tendencia azóta folyamatosan jelen van a termesztésben, így már a nagyüzemi, intenzív gyümölcstermesztés kialakulásához vezet út kezdetének tekinthet . A gyümölcs az önellátás keretei között termelt alapvet táplálékok közül fokozatosan az árutermelés céljából létrehozott termékek és választékb vít élelmiszerek kategóriájába sorolódott át. Ez természetesen fajtaváltást hozott magával, amely az er s növekedés , nagy gyümölcsméret

rávilágítottam, hogy a fajták különböző genetikai adottsága szoros viszonyban állt a Kárpát-medence gyümölcsstermesztésének alakulásával. Meghatároztam a fajtaváltás okai között a gyümölcsméret kiegyenlítetttségét és a term. képességet, mint meghatározó fajtatulajdonságot.

setét tártam fel gy. jtéseim példái
ert történelmi almafajtanév eredeti
forrását tártam fel, mint 'Batúr', 'Pamuk alma' valamint 'Pónyik'.

2. Udvarhelyszéket gyümölcsészeti szempontból egyedülálló relikumterületként határoztam meg. Jelent. ségét abban állapítottam meg, hogy körtefajtáiban és a gyümölcsökre vonatkozó szókincsében egyaránt a középkori magyar gyümölcsészeti kultúra él. elemeit. rizte meg a Kárpát-medencén belül. Megállapítottam, hogy a gyümölcstermesztés tárgyi és szellemi kultúrája egymásra épül.

3. Leírtam 11 körte- valamint 2 almafajta a nemzetközi szervezetek fajtavizsgálati irányelveivel összhangban, melyet a szakirodalomban eddig nem vagy csak részlegesen közöltek. A fajtatulajdonságokat számkulcsos táblázatban összefoglaltam, az összehasonlító fajtavizsgálat hatékonyabbá tételére.

4. Meger. sítettem, hogy az alma- és körte tájfajták kialakulásában a környezeti tényez. kön túlmen. en gazdasági és társadalmi tényez. k játszottak meghatározó szerepet. Kárpát-medencei viszonylatban feltérképeztem az endemikus keletkezés. almafajta táji differenciálódását, a XIX századra létrejött eloszlásnak megfelelő. en.

5. Saját gy. jtéseim során összesen 1100 alma és körte fajtanév. jegyeztem fel. Ebb. l 235 alma fajtanév. 673 különböző népi névalakját, valamint 189 körte fajtanév. 427 különböző népi névalakját.

6. Adatbázisba foglaltam a saját fajtanév. gy. jtésem, valamint más gy. jtéseket, továbbá a Néprajzi Múzeum Etnográfiai Adattárából további 438 almafajta, valamint 289 körtefajta vonatkozó adatot. Pomológiai szakforások kigy. jtésével ez még mintegy 5543 adatponttal, összesen 6644 rekordra. b. vitétem a fajtanév. adatbázis, melyet Excel formátumban, CD mellékleten adtam meg.

7. Alma-fajtakísérleti eredmények matematikai analízisével számszer. en különbséget mutattam ki a történelmi és modern fajták szortimentje között. A kísérleti eredményekkel

AZ ÉRTEKEZÉS TÉMAKÖRÉBEN MEGJELENT KÖZLEMÉNYEK

Folyóiratcikkek

Szani, Zs. (2010): Körte tájfajták *Kertgazdaság*, Megjelenés alatt

Szani, Zs. (2001): Népi alma fajtasmeret és fajtahasználat a Nyikó mentén. *Kertgazdaság*, 33(2): 12-16.

Tóth, M. - **Szani Zs.** (2004): Traditional farming within the Carpathian basin – pomaceous fruits. *International Journal of Horticultural Science*, 10(3): 15-17.

Szani, Zs. - Göndör, Jné. - Tóth, M. - Gergely, L. (2004): Vackorok és körtövék. Felső-Udvarhelyszék körtestermesztésének archaikus elemei. *Kertgazdaság*, 36(2): 3-6.

Tóth, M. - Balikó, E. - **Szani Zs.** (2005): Evaluation of fruit quality of old apple cultivars originating from the foot of the Carpathian Mountains, for utilization in breeding and in organic farming. *International Journal of Horticultural Science*, 11(3): 15-21.

Szani, Zs. (2007): Alma tájfajták táji tagozódása Magyarországon. *Kertgazdaság* 39(2): 21-26.

Egyéb értékelhet. cikk (2 pont/cikk)

Szani, Zs. (2007): Körtestermesztésünk fajtaszerkezetének bővíthetősége. *Gyakorlati Agroforum*, 18 (4): 19-20.

Nagy, Á. - **Szani, Zs.** (2007): Adatok a hazai alma fajtahasználat változásához. *Agroforum*, 18 (12): 18-19.

Konferencia kiadványok

Magyar nyelv (full paper= legalább 3-4 oldal, cikk formájú) (3pont/közlemény)

Szani, Zs. - Göndör, M. - Honty K. (2005): Néhány körtefajta értékelése a fajtaválaszték bővítése céljából. *Proceedings Kertgazdaság különkiadás: A fajtaválaszték fejlesztése a kertészetben*, 53-66.

Magyar nyelv (abstract) (1 pont/ közlemény)

Szani, Zs. - Tóth, M. - Veress, I. (2003): Történelmi almafajták a Gagyk és a Nyikó mentén. (Historical apple varieties in the "Nyikó" and "Gagy" regions.) Lippay János - Ormos Imre - Vas Károly Tudományos Ülésszak. Gyümölcstermesztési Szekció. Budapest. Összefoglalók-Abstracts: 368-369.

Szani, Zs.- Gergely, L.- Tóth, M. (2005): Fajtahasználat a paraszti gazdálkodásban Udvarhelyszéken. (Way of the specialization of fruit growing in Udvarhelyszék.) Lippay János - Ormos Imre - Vas Károly Tudományos Ülésszak. Gyümölcstermesztési szekció. Budapest. Összefoglalók-Abstracts: 236-237.

Szani, Zs.- Göndör, M.- Honty, K. (2005): Néhány körtefajta értékelése a fajtaválaszték bővítése céljából. (Evaluation of some pear varieties in Hungary.) Lippay János - Ormos Imre - Vas Károly Tudományos Ülésszak. Gyümölcstermesztési szekció. Budapest. Összefoglalók-Abstracts: 238-239.

Tóth, M. – Kása, K. – **Szani, Zs.** – Balikó, E. (2005): Traditional old apple cultivars as new gene sources for apple breeding. Proceedings of the XI. Eucarpia Symposium on Fruit Breeding and Genetics, September 1-5., 2003. Angers, France. *Acta Horticulturae* 663: 609-612.

Nemzetközi konferencia (abstract) (2 pont/közlemény)

Szani Zs. – Füstös Zs. (2009): Development possibility of late pear assortment in Hungary. Processing and Energy in Agriculture INOITEP 2009, September 21-26., 2009. Divčibare, Serbia. Abstracts: 84.

Könyv, könyvrészlet, jegyzet

Magyar nyelv (megkezdett ívenként) 6pont/ív= 11 old. (max.30pont/könyv)

Szani, Zs. (2005): Almatermésű, héjas és csonthéjas gyümölcsök vizsgálata a Dráva mentén in: Lantos, T. (szerk.): *Dráva menti gyümölcsészet*. Ormánság Alapítvány, Drávafok 2005. p.185-210.

Küls kutatási források

Hazai tudományos és K+F munkák (nem témavezet) résztvev je- szerz désszámmal (1pont/téma)

CBC program szakért

AZ ÉRTEKEZÉS TÉMAKÖRÉHEZ NEM KÖZVETLENÜL KAPCSOLÓDÓ KÖZLEMÉNYEK

Folyóiratcikkek

Szalay, L. - Mády, R. - **Szani, Zs.** - Honty, K. (2005): La scelta varietale dell' albicocco in Ungheria. *Rivista di frutticoltura e di ortofloricoltura*, 67(6): 34-39.

Egyéb értekelhet cikk (2 pont/cikk)

Szani, Zs. (2007): Jelentős újdonságértékkel bíró új hazai diófajták. *Agrofórum Extra*, 19: 19-20.

Szani, Zs. – Szőke, F. – Szabó, T. (2008): Új, hazai nemesítésű meggyfajták. *Agrofórum Extra*, 24: 104-105.

Konferencia kiadványok

Magyar nyelv (abstract) (1 pont/ közlemény)

Klincsek, P. – Král, G. - Simon, G. - **Szani, Zs.** (2005): Magyarországi meggyfajták alkalmassági vizsgálata

aszalványkészítés szempontjából. (Suitability testing of sour cherry varieties in Hungary for making dry fruit.) Lippay János – Ormos Imre – Vas Károly Tudományos Ülésszak. Gyümölcsstermesztési szekció. Budapest. Összefoglalók-Abstracts: 208-209.

Göndör, M. - **Szani, Zs.** - Boldog, Z. - Krizsán, S. - Honty, K. (2003): A japán kőtefajták termesztési lehetőségei és hibridjeiknek gyümölcsminősége. (Growing's possibilities of Japanese pear cultivars and fruit quality of their hybrids.) Lippay János – Ormos Imre – Vas Károly Tudományos Ülésszak. Gyümölcsstermesztési szekció. Budapest. Összefoglalók-Abstracts: 318-319.

Szani, Zs.- Vincek, K.- Erdős, Z.- Végvári, Gy. (2005): Kajszi magoncalany fajták morfológiai vizsgálata. (Morphological examination of apricot seedling rootstock varieties.) Lippay János – Ormos Imre – Vas Károly Tudományos Ülésszak. Gyümölcsstermesztési szekció. Budapest. Összefoglalók-Abstracts: 232-233.

Szani, Zs.- Mády, R.- Szalay, L. (2005): Perspektívikus kajszi fajták magyarországi értékelése. (Perspective apricot varieties in Hungary.) Lippay János – Ormos Imre – Vas Károly Tudományos Ülésszak. Gyümölcsstermesztési szekció. Budapest. Összefoglalók-Abstracts: 234-235.

Szani, Zs.- Döme, Sz.- Tóth, M. (2007): Diófajták terméshozási viszonyainak vizsgálata. (Research of the fertilisation of walnut varieties.) Lippay János – Ormos Imre – Vas Károly Tudományos Ülésszak. Gyümölcsstermesztési szekció. Budapest. Összefoglalók-Abstracts: 210-211.

Szani, Zs.- Honty, K. (2007): Néhány körte klónalany növekedési tulajdonságainak értékelése. (Evaluation of growth characteristics of pear clonal rootstock.) Lippay János – Ormos Imre – Vas Károly Tudományos Ülésszak. Gyümölcsstermesztési szekció. Budapest. Összefoglalók-Abstracts: 212-213.

Nemzetközi konferencia (full paper) (5 pont/közlemény)

Mády, R. - Klincsek, P. - **Szani, Zs.** - T. Szabó, T. - Erdős, Z. - Skola, I. (2007): Hungarian seedling rootstocks for apricot. Proceedings of the VIII International Symposium on Canopy, Rootstocks and Environmental Physiology in Orchard Systems, June 13-18., 2004. Budapest, Hungary. *Acta Horticulturae* 732:297-302

Szani, Zs. - Mády, R. - Szabó, Z. (2006): Introduction of apricot varieties from East and South-East Europe in Hungary. Proceedings of the XIII International Symposium on Apricot Breeding and Culture, June 13-17., 2005. Murcia, Spain. *Acta Horticulturae* 717:179-184

Nemzetközi konferencia (abstract) (2 pont/közlemény)

Honty, K. –Göndör, M. –Boldog, Z. –Horváth, Z. –**Szani Zs.** (2003): Growing experiences of the Japanese pear in Hungary, and evaluation of their hybrids. Symposium on Fruit Breeding and Genetics, September 1-5., 2003. Angers, France. Abstracts: 136.

Küls kutatási források

CPVO co-funded R&D project CPV. 8648: Management of peach tree reference collections